

جشن ها و آئین های کهن

در ایران

(از آغاز تا امروز)

تألیف و گردآوری

احمد بنی طالبی دهلردی

سرشناسه : بنی طالبی، احمد، ۱۳۲۶	
عنوان و نام پدیدآور : جشن ها و آئین های کهن ایران (از آغاز تا امروز) به کوشش احمد بنی طالبی (دهکردی)	
مشخصات نشر : اصفهان : انتشارات افسر، ۱۳۹۷	
مشخصات ظاهری : ۲۵۰ ص : مصور (رنگی)	
شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۸۰۹۸-۴۹-۵	
وضعیت فهرست نویسی : فیپا	
موضوع : جشن ها - ایران	
موضوع : Fasts and feasts - Iran	
رده بندی کنگره : ۱۳۹۷ ۸۴بآ / GT۴۸۷۴	
رده بندی دیویی : ۳۹۴/۲۶۰۵۵	
شماره کتابت سپی : ۵۱۱۴۶۳۱	

نام کتاب : جشن های و آئین های کهن ایران (از آغاز تا امروز)

نویسنده و گردآورنده : احمد بنی طالبی (دهکردی)

ناشر : افسر

لیتوگرافی : سروش

چاپ : کوثر

صحافی : سپاهان

طرح جلد : دفتر فنی میلاد اسپادان ۰۹۱۳۳۱۶۰۲۱۶

صفحه آرا و حروف نگار : میلاد ریحانی

ویراستار : اسماعیل افسرطه

نوبت چاپ : ۱۳۹۷

شماره گان : ۱۰۰۰ نسخه

بها : ۳۰,۰۰۰ تومان

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۸۰۹۸-۵۸-۸

آدرس انتشارات : اصفهان ، خیابان چهارباغ عباسی ، کوی سپاهان ، پلاک ۲۱

۰۹۱۳ ۳۰۲۹۳۳۴

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۳	پیشگفتار
۷	فصل اول
۹	جشن های باستانی ایران زمین
۱۱	جشن های فصل
	میدبوزر، جشن نیمه ی بهار، میدبوشهیم (جشن میانه ی تابستان)، پیتی
	شهم (جشن پیران-داس جشن)، آیارم (همزمان با آغاز سرما)، میدیارم (جشن
	استراحت کشاورزان، همتاپت میدیارم (جشن فرودک)
۱۵	فصل دوم
۱۷	جشن های ماهانه
۵۳	فصل سوم
۵۵	جشن فروردین گان
	رویدادهای تاریخی نوروز، «غلفه»، نوروز سرخ، هفت سین، نوروز در دوران
	اسلامی، نوروز در کشورهای ایران (جشن گل سرخ در افغانان)، (عید سرسال در
	تاجیکستان)، (سمتو «سمنی» در ازبکستان)، (جشن سرخ یا عالم افروز در
	پاکستان)، (بی بی زن در ترکمنستان)، جشن عروسی قنات، سرما، جشن گل
	سرخ (شقایق)، جشن بابای دهقان، داستان غمونوروز، حاجی قیصر، جشن آموات
	در هند، میر نوروزی، کوسه برنشین (ارکوب الکوسج)، شاه باران، کوسه، کوسه
	کوسه)، کوسه گلین، (بهار جشن)، جشن (ساکه ا)، معنای واژه ی کوسه، کوسه
	گشیزو، جشن شنبه گردش، جشن نخستین شنبه و چهارشنبه، سیزده بدر، (جشن
	شکوفه ها)، جشن نوسرد، ناواسارد، نوسردیل.
۸۱	فصل چهارم
۸۳	جشن اردیبهشت گان
	گلستان جشن، عید گل، جشن آتش (آذر جشن)، جشن میدبوزرم (جشن نیمه
	بهار «جشن بهارند»)، جشن گوسفند، جشن چهل نوروز، جشن آتش تل، جشن
	چلمو، جشن گلاب گیری، جشن بیل گردانی، جشن پنجاه بدر، جشن باران
	خواهی، چمچه گلین، عروس باران، آتیش چوم.

صفحه

عنوان

۸۹

فصل پنجم

۹۱

جشن خردادگان

جشن سوسن چلچراغ ، آئین جینی گوجنگی (گاو جنگی) ، جشن گل سرخ (محمدی).

۹۵

فصل ششم

۹۷

جشن تیرگان

جشن تم : «چله توستون» ، (چله بزرگ) ، جشن نیلوفر ، جشن گندم ، کالاکوشیرین (کاکول شمشیر) ، نان خوشوا ، آئین نراشگون «برشیکنون» ، آئین کرت به کرت ، جشن ترماسیزه ، لال شیل ، جشن آب ریزان ، جشن آب مقدس ، عید ظهور ، جشن تیرگان (آب پاشان) ، آب سونک ، «اول توستونی» ، آئین «پرسه» ، عید ماه ، آئین گوجه عروس (گل عرس) ، اسوز ، جشن نورگون ، جشن تمشک ، جشن نیمه تابستان ، جشن خام خواری.

۱۰۹

فصل هفتم

۱۱۱

جشن آرمرداد

جشن فندق چینی ، جشن می خواره ، جشن چله تابستان ، آئین نوروز بل.

۱۱۳

فصل هشتم

۱۱۵

جشن شهریورگان

جشن خزان ، جشن انگور چینی ، جشنواره ی دغال ختن ، جشن عروس ، روزمرد ، جشن کشمین ، جان باختن مانی (بمو ، بما).

۱۲۱

فصل نهم

۱۲۳

جشن مهرگان

جشن مهرگان از نظر فرهنگ ها ، تولد مشی و مشیا ، پیدایش جشن مهرگان و آئین های آن ، جشن هخامنشی ، آئین قالی شویان اردهال ، جشن کاشت (سال ووز) ، جشن آتار ، جشن خرمن (علم واجینی) ، جشنواره جوکول ، خوان مهرگانی ، جشن مهرایزد.

۱۳۲

آئین های ملی در ایران

مهر و آئین مهر ، یکم مهر «رام روز» ، دوم مهر «باد روز» روز مهرگان ، آئین ورزش باستانی (زور خانه ای) و پیوند آن با آئین مهر ، جشن گلریزان ، آئین کشتی ، شباهت های معابد مهری اروایی با بناهای زورخانه ای در ایران ، آئین چوگان ، قیقاچ ، تاثیر آئین میتراپی بر مسیحیت ، یهودیت ، نکات همانند آئین میترائیسم و دین مسیحیت.

صفحه	عنوان
۱۶۳	فصل دهم
۱۶۵	جشن آبان گان
۱۶۷	فصل یازدهم
۱۶۹	جشن آذرگان
	جشن برفی ، جشن شب چله (یلدا) ، جشن آتش ، آذر جشن ، عید آتش ، (خور روز) ، جشن نود روز ، میلاد اکبر «میلاد خورشید».
۱۷۷	فصل دوازدهم
۱۷۹	جشن دی گان
	جشن آب نو ، چله بزرگ ، چله کوچک ، چارچار چله ، خره روز ، خرم روز ، خور روز ، جشن درامزینان «گاگنل» گوش روز (سیر سور) ، جشن گاو ، گزنه ، جشن باد روز ، کزین ، جشن نیران ، جشن اف بجتن.
۱۸۳	فصل سیزدهم
۱۸۵	جشن بهمن گان
	«نوسره» ، آتش بهمن گان (آش دانگو) ، جشن مندا کرم ، عید باقالدی ، چارچار ، خرچار (تاجیکستان) ، جشن سره ، آینه نگم (گیلان) ، جشن چوپانان ، جشن کرده ، جشن هله هله ، جشن چهلمین زاد روز خورشید ، جشن اسپند ، جشن «دیراندیس» ارامنه ، باد روز (بادبره).
۱۹۵	فصل چهاردهم
۱۹۷	جشن اسفندگان
	اسفندارمذگان (اسپندار جشن) ، روز زن ، جشن و خشنکام ، جشن پایان چله کوه ، جشن گلدان (جشن درختکاری) ، جشن فرودگان (پروردگان) ، جشن مینومانترسیند ، جشن آوردادسال ، جشن اوشیدر.
۲۰۶	مراسم قبل از نوروز
	سیری در مراسم چهارشنبه سوری ، شال اندازی (تخم تخم کردن) ، آئین کوزه شکستن ، مراسم بعد از چهار شنبه سوری ، فال گوش ، فال کوزه (فال بلونی) آئین چوب بازی ، آئین نوروز خوانان ، مراسم قبل از نوروز ، خانه تکانی.
۲۱۷	فهرست منابع
۲۱۹	فهرست منابع
۲۲۵	تصاویر
۲۲۷	تصاویر

پیشگفتار

بن مایه‌ی این گفتار که تحت عنوان جشن‌ها و آئین‌های کهن در ایران «از آغاز تا امروز» پیش روی شما است، به بررسی کوتاه جشن‌ها و آئین‌های ایرانی پرداخته است.

این مطالب عموماً مختصر و فشرده می‌باشند و همواره دو رشته‌ی نور و تاریکی، سیاه و سپید، نبرد یزدان و اهریمن و ... در خلال اکثر این بررسی‌ها می‌گذرد و به همین سبب «برای انسان سده‌دهم تاریخ، خورشید پیوسته پدیده‌ای سخت جذاب، فریبا، خیال‌انگیز و شگفت‌آور به نظر می‌آمد. در برابر دیدگان راز جوی نیاکان ما بامداد از چاک خونین فلک با روی تابنده‌ی مژده‌های شد و پویه‌ی روزانه‌ی خود را در زیر گنبد بلورین آسمان آغاز می‌کرد. تا زمانی که سر ایران دود آلود شفق فرو می‌نشست گویی خداوندی پرتوان سوار بر گردونه‌ای از نور بود که آزاد به سبکبار مزرع سبز فلک را می‌پیمود.»^۱

بررسی‌های مندرج در این نوشتار، هم چون رشته‌ای متصل به هم می‌باشند که در آن مسائل و جریان‌های پیوسته‌ی فراوان و مهمی وجود دارد که هیچ‌گونه بررسی جداگانه‌ای به آن‌ها اختصاص داده نشده است و کسی که از آغاز تا پایان کتاب را مطالعه می‌نماید قادر است تصویری از حیات معنوی پنج‌هزار ساله‌ی نیاکان خویش را به دست آورد.

برای ما وجود بسیاری از این آئین‌ها که ده‌ها صده را در بر می‌گیرد، چندان روشن نیست. چرا که در این دوران دور و دراز افسانه و واقعیت، اسطوره و تاریخ سخت به هم در آمیخته است. بُعد زمانی، از میان رفتن تدریجی مدارک به دست انسان و طبیعت و نیز عدم آگاهی فرهنگی و شیوه‌ی تفکر خرافی و ابتدایی جوامع در آن ایام موجب گردیده که دانسته‌ها محدود و موارد شک و حدس جایگزین آن گردد. هر چند اساطیر ایرانی در اثر گذشتن از صافی دین زرتشت رنگی تازه به خود گرفته است با این وجود می‌توان با مطالعه‌ی تطبیقی با سایر اساطیر دیگر به کلیات عقاید ایرانیان پی برد. زیرا بخشی از واقعیت جامعه‌ی ایرانی می‌باشد.

^۱ - برخی بررسی‌ها درباره‌ی جهان بینی‌ها و جنبش‌های اجتماعی در ایران. طبری، احسان ص ۷۷.

همان گونه که ایزد مهر ایرانی به معنای پیمان است و مظهر مقدس ، اتحاد ، یگانگی و دوستی به شمار آمده است. و نیز در مرحله ای که خدایان سماوی پدید آمدند به ناچار مهر نیز که پدیده ای مقدس بود ، می بایست مظهر آسمانی می یافت. از اینجاست که مهر را در اوستا به صورت روشنی پیش از طلوع خورشید یعنی به صورت میانجی تاریکی و روشنی می یابیم.

و هم چنین در داستان سیاوش که او نماد خدای نباتی است و با مرگ او از خون وی گیاهی می روید که نماد خدای کشتزارها بوده است و نشان این امر را از به آتش رفتن او که نماد خشک شدن و زرد گشتن گیاه و در واقع آغاز انقلاب صیفی و هنگام برداشتن محصول است می بینیم.

و یا ششمین روز آغاز سال با «روز بزرگ» ، روزی است که بنا به اساطیر زرتشتی در آن روز انتقام خون سیاوش گرفته می شود و این گونه یاد کردن از مردگان در ایام نوروز مربوط به داستان سیاوش است.

به هنگام نوروز نیز نمایش حاجی فیروز که مادی است سیه چهره با جامه های سرخ که به رقص و پایکوبی می پردازد را می توان توجیهی مینیم برای معنا کردن نام سیاوش قلمداد نمود.

حاجی فیروز در حقیقت سیاوشی است که پیروزمندانه از جهان مردگان بازگشته، جامه های سرخ او حاکی از حیات مجدد او و چهره ی سیاه اش مظهری از مرگ و بازگشت از جهان مردگان است.

دیگری آئین قربانی کردن فرمانروا است و آن میر نوروزی می باشد که به نام های گوناگون در سراسر ایران رایج بوده و هنوز کما بیش زنده است.

واقعیت این آئین آن است که به هنگام نوروز امیر یا حاکم محل بر حسب ظاهر از امیری یا حکومت دست می کشد و به جای وی امیری یا حاکمی موقت می نشانند و این شخص در طی چند روز جشن نوروزی حکومتی صوری و به عزل و نصب و ... می پردازد و پس از

گذشت ایام یاد شده حکومت کوتاه او پایان یافته و امیر یا حاکم واقعی به جای خویش باز می‌گردد.

« این آئین بنا به مدارک تاریخی ، مربوط به هنگامی است که جوامع (مادرسالاری) نجدایران و آسیای غربی ، بر اثر رشد تولید ، به جوامع (پدر سالاری) تبدیل شده بود و حکومت مردان جایگزین فرمانروایی زنان شده بود و دیگر امکان نداشت فرمانروایان مرد را چون گذشته قربانی باروری و فراوانی محصول کرد^۱».

قبلاً این حاکم هرجت بود که به هنگام مراسم قربانی دچار مرگ آئینی می‌شد و این خون او بود که بر گناهان و جرائم می‌ریخت. بعدها در بسیاری نقاط به قربانی کردن جانوران تبدیل شد.

جشن سده نیز در واقع جشن چله می‌خورشید است یعنی چهل روز از شب چله یا شب یلدا (شب تولد خورشید) گذشته است که آن را جشن می‌گرفتند و آتش برپا می‌کردند و این جادوی گرم کردن جهان به شمار می‌آمده است چله که سردترین موقع سال است در این زمان تمام می‌شود و پس از آن، زمین یس می‌کشد و به این ترتیب در چله‌ی بعدی از سرما کاسته می‌شود. آتش روشن کردن برعی جادوی باز آوردن گرمای خورشید به شمار می‌آمده است.

جشن سوری در ایران نیز رایج بوده اما روز چهارشنبه را پس از سوری اسلامی به آن افزوده‌اند. احتمالاً چهارشنبه در نزد اعراب نحس بوده و این روز را با جشن سوری به خاطر نحوست بدان افزوده‌اند. ولی در ماهیت آن که همان روشن کردن آتش است تغییری به وجود نیامده است.

به غیر از جشن‌ها و آئین‌هایی که در این مجموعه آمده است می‌توان از آئین‌های دینی مانند : آئین یکشنبه‌ی مقدس ، آئین رپیتون ، آئین ویژه‌ی اموات ، آئین روزهای محرم ، آئین پیوه‌کانی ، آئین سدره پوشی ، آئین پُرسه و... یاد کرد.

هم چنین از آئین‌های اجتماعی که شامل : آئین ستر زنی ، آئین چاکر زنی ، آئین پادشاه زنی ، آئین ایوک زنی ، آئین زناشویی ، آئین شیربها و تعیین محل عروسی ، آئین نحسی استقبال و اجتماع ، آئین سوگواری ، تشییع جنازه و خاک سپاری در ایران باستان و دوران معاصر ، آئین جشن خوانی ، آئین وداع با درگذشتگان ، آئین ویژه ی درگذشت آشوزرتشت و... می توان نام برد.^۱

نوروز ۱۳۸۰

www.ketab.ir

^۱ - برای آگاهی بیشتر در مورد این آئین ها ، ن - ک : دیدی نواز دین کهن ، فرهنگ مهر صفحات ۱۵۹ .
۱۵۵ ویا مراسم مذهبی و آداب زرتشتیان ، اردشیر آذر گشسب ، صفحه ۲۵.